

12. Вулгата

Предмет: Увод у Стари Завет

доц. др Ненад Божовић

Београд, 21.12.2023.

Литература

- Д. Милин, *Увод у Свето Писмо Старог Завета*, 111-121.
- М. Матјаж, *Вулгата*, у: *Лексикон библијске егзегезе* (прир. Р. Кубат/П. Драгутиновић), Београд 2018, 103-104.

Старолатински преводи

- Под овим појмом се обухватају сви преводи Библије на латински пре Јеронимовог превода – Вулгате
- Све до III века грчки је био преовлађујући језик међу хришћанским писцима и хришћанским општинама већих римских градова, тек је папа Виктор (око 189-199) био први који је писао на латинском језику
- Заједно са растућим значајем римске цркве, ширила се истовремено и потреба за преводима Библије на латински народни језик, нарочито у Северној Африци, Риму, Италији, Галији и Шпанији.

Старолатински преводи

- Од почетка II в. настајали су латински преводи Библије, данас познати као *Vetus Latina* и *Itala*.
- Тих превода било је много; бл. Августин: „Они који су Писмо са јеврејског на грчки превели могу се набројати, латински пак преводиоци никако“
- Бл. Јероним: превода на латински има колико и кодекса

Старолатински преводи

- Старолатинске преводе делимо на
- а) афричке, које цитирају Тертулијан (око 160-225) и св. Кипријан Картагински (око 200-258)
- б) европске (којим се служио нпр. Новацијан)

Одлике превода

- језик превода није био књижевни, класични (*lingua urbana*), већ народни (*lingua rustica*)
- преводи извршени ропски са грчког језика, углавном пред-хексапларни, а има их и са Лукијанове и Исихејеве рецензије
- многе речи су остале непреведене, већ само транскрибоване: *chrisma*, *orphanus*, *paradisus*, *cataclysmus*, *mysterium*
- преводи занимљиви за историју латинског језика
- садрже доста грешака у правопису и граматичким грешкама

Рукописи

- Остало око 50 рукописа старолатинских превода
- Означавају се малим словима абетеде (a, b, c за европску фамилију и e, k за афричку)

Блажени Јероним

- Охридски пролог: „Јероним би рођен (око 347. г.) у Стридону у Далмацији беше веома суров према себи подвижник, необично учен и трудољубив писац, пун љубави према Господу Христу у свим бурама и олујама свога живота. Живео је најпре у Риму, Галији и Аквилеји, а затим у Палестини крај Витлејемске пећине. Стално је био заузет читањем или писањем књига, и скоро се никако није одмарао не само дању него и ноћу. Упокојио се 30. септембра 420. године.“
- Прославља се 15/28. јуна као „преподобни отац наш блажени Јероним“ (Житија светих за јун) – (када и св. Лазар Косовски, св. мученик Вит(ус), св. пророк Амос и бл. Августин хипонски)
- Стридон – граница Далмације и Паноније

Ревизије бл. Јеронима

- На основу грчког и јеврејског текста, латински преводи су бивали изнова ревидирани и наново превођени
- бл. Јероним (око 347-420) у свом писму папи Дамасу и Августину (*Doctr. Chr.* 2. 34) говори о поплави превода Библије различитих степена квалитета, који неодложно потребују унификацију.
- 383. године папа Дамас I (366-384) опуномоћио Јеронима да ревидира латинске преводе четири еванђеља; прво је извршена *ревизија* Новог Завета, а онда и Псалтира

Превод(и) бл. Јеронима

- Између 386. и 390. године Јероним одлази из Рима и креће за Антиохију, а онда и у Свету Земљу
- У том периоду преводи псалме са Оригенове Хексапле коју је нашао у Кесарији (не мешати са оном првом ревизијом, ово је сасвим нови превод)
- *Psalterium Gallicanum* (*Psalterium Romanum*) био је стандардни Псалтир у литургији западне Цркве све до 1979, а данас се користи само у Цркви св. Петра у Риму
- Наставља превод са хексапларне верзије LXX, али се тај превод изгубио

Вулгата – превод бл. Јеронима

- Наставља путовање по Светој Земљи и Египту; у Александрији слуша предавања Дидима слепог
- повлачи се у Витлејем, у пећину, где се посветио превођењу осталих старозаветних књига овог пута са јеврејског
- Око 386. учи јеврејски од покрштеног Јеврејина Никодима (Бар Ханина) и окреће се све више јеврејском изворнику
- На преводу је радио од 390-405. године – пуних 15 година
- Путовања и превод је помагала хришћанка Паулина и њена ћерка Евстахија

Јеронимова пећина испод Базилике Рождества Господњег у Витлејему

Вулгата – превод бл. Јеронима

- Превод девтероканонских књига
- Не зна се када је Јероним превео девтероканонске књиге Тов и Јдт
- За Вар, Прем, ИСир и 1-2Макк користио је раније ревидирани текст СЗ према LXX
- Ономастикон и топоними Вулгате дати према јеврејском језику, не према грчком (Betlehem уместо Витлејем)

Вулгата – особине превода бл. Јеронима

- Превод веран, али не и ропски
- Користио је LXX, α', σ' и ϑ' па чак и рабинску егзегезу
- Језик Вулгате – *lingua rustica* – народни говорни језик па се зато и превод назвао Вулгата (*vulgatus* - општи, прост, раширен); слично као грчки *koine* дијалекат и сиријски Пшито
- *Lat. vulgus* – прост, обичан, општи (одатле вулгаран – прост)

Вулгата – особине превода бл. Јеронима

- Током превода често је давао предност смислу
- Дугачке реченице скраћивао, непотребна понављања изостављао: старолатински – „Mare Arabae, quod est mare salsissimum“, а Јероним – „Mare quod nunc vocatum mortuum“
- Иако је превод народни, Јероним је пазио на лепоту језика
- Употребљавао доста јевреизама и грцизама који су се одомаћили у латинском изговору

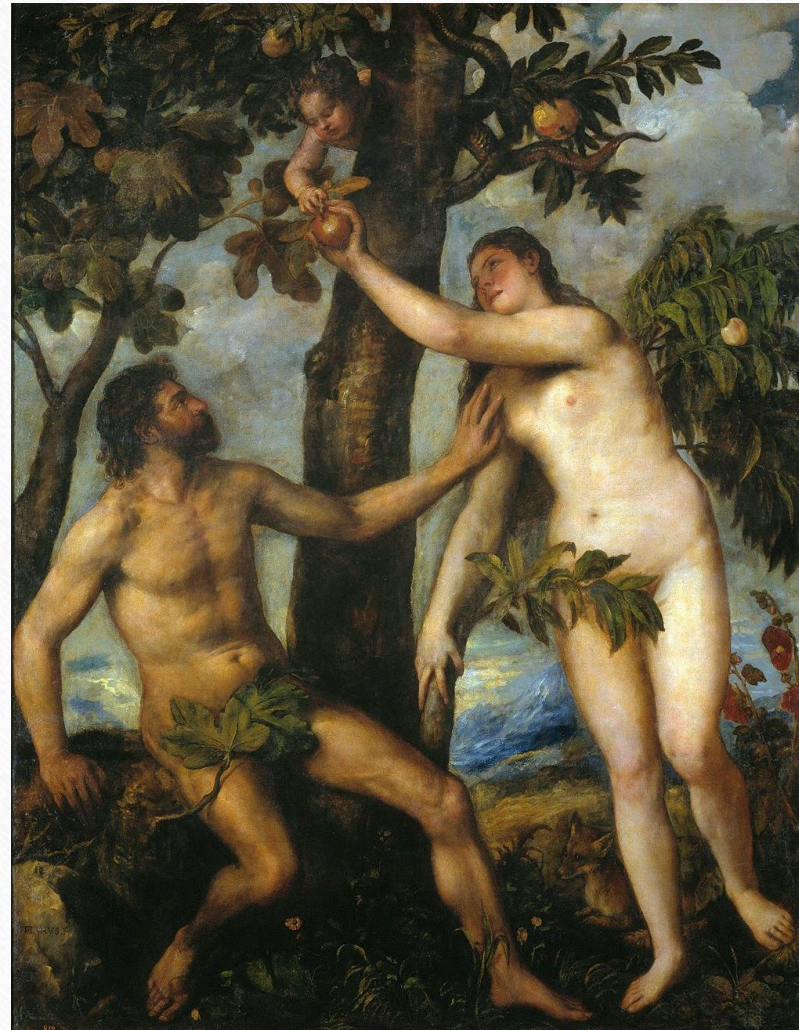
Грешке у Вулгати

У ренесансној уметности плод дрвета познања слика се као јабука, иако јеврејски текст то нигде не спецификује.

Та интерпретација је настала кроз игру речи у латинском језику (Вулгата): *mālum* (=јабука) и *mālus* (=дрво јабуке) und *malum* (=зло).

Према народној легенди, након угриза плода, Адаму је остала „јабука у грлу“ па се избочина код мушкарца на врату зове „Адамова јабучица“.

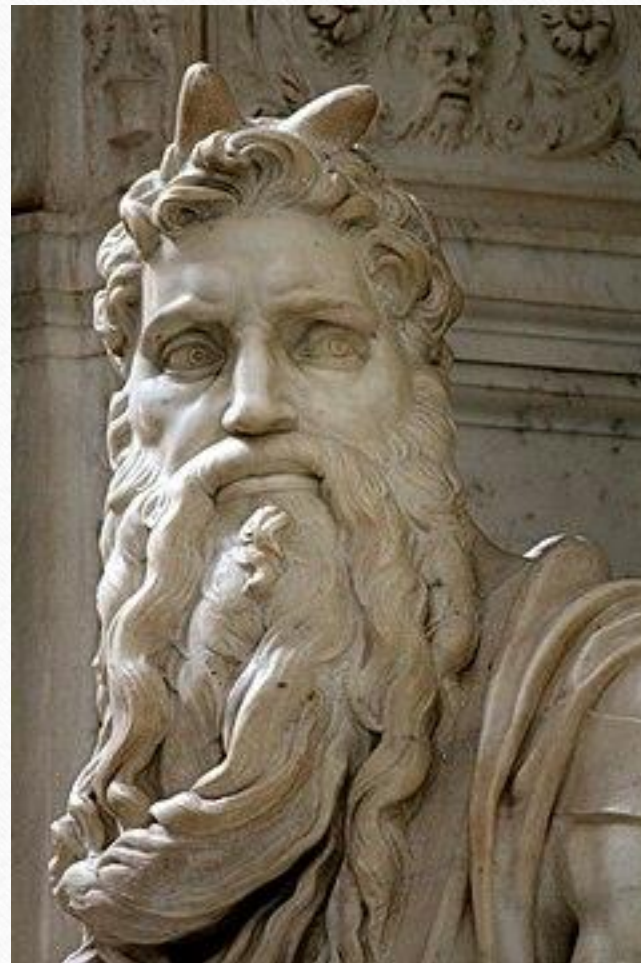
Десно: Тицијан, Грехопад, 1550.

Грешке у Вулгати

Иза 33, 29-35: „И кад Мојсије слажаше с горе Синајске, и држаше у руци двије плоче свједочанства слазећи с горе, не знађаше да му кожа на лицу поста свијетла докле говораше с њим. И видје Арон и сви синови Израиљеви Мојсија, а то му се свијетли кожа на лицу, и не смјеше приступити к њему. Тада виђаху синови Израиљеви лице Мојсијево, гдје се свијетли кожа на лицу његову (קָרַן עוֹר פְּנָיו), те Мојсије опет застираше покривалом лице своје докле не би опет ушао да говори с њим.“

Бл. Јероним покушава да преведе што верније са јеврејског קָרַן עוֹר פְּנָיו те наводи „*cornuta esset facies sua*“ где јеврејски корен קרן чита као *qeren* што значи рогови уместо *qaran* што значи „сијати, светлети“.

Вулгата – историја рецепције

- Превод је двојачко примљен – са једне стране са одушевљењем (св. Јован Касијан, свештеник Софроније, а Луциније андалузијски 398. шаље писаре да препишу превод)
- Тешке осуде: Руфин аквилејски (†410), бивши Јеронимов пријатељ критикује одбацавање LXX као надахнутог превода; живео у Витлејему исто када и Јероним
- Бл. Августин у почетку моли Јеронима да не преводи са јеврејског него да се врати LXX, али је после променио мишљење и користио га у свим својим делима

Вулгата – историја рецепције

- Бл. Јероним брани свој превод: „Нека прво прочитају (критичари) па онда нека презиру; нека не осуђују оно што не знају, не по разборитости него из зависти“ (Ad Paulam et Eust. in Isaiam, Prologus).
- У 5. веку су још били у употреби старолатински преводу, али већ током 6. се подједнако користи и Јеронимов; нарочито је био распрострањен у Галији и Италији
- У 7. и 8. веку све више се употребљава Јеронимов превод (Исидор Севиљски, папа Григорије Велики и Беде Венерабилис)
- У 9. веку превод свуда прихваћен

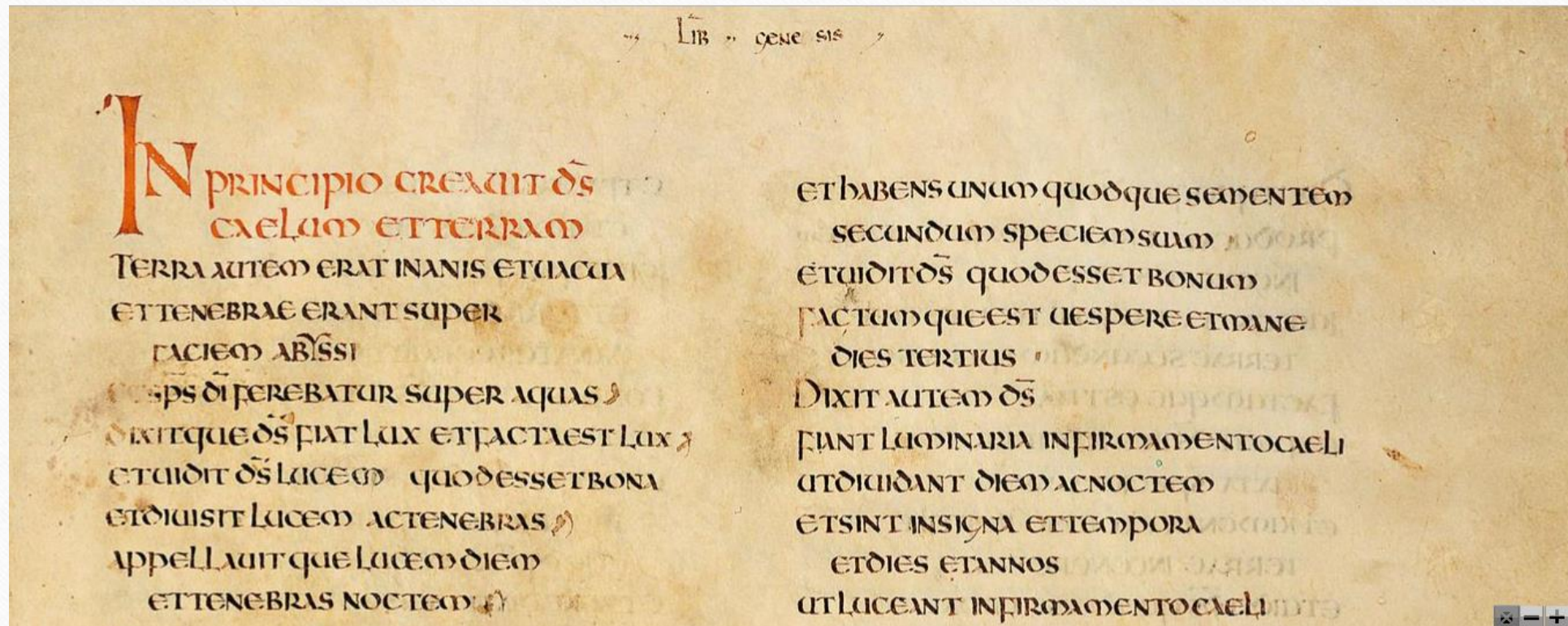
Вулгата – историја рецепције

- Мешање Јеронимовог са старолатинским преводом; налог Карла Великог туронском опату Алквину (†804) да уради ревизију Вулгате
- Кодекс Карла Великог – *Biblia Karoli Magni*
- Тридентски сабор 1546. – Вулгата једини аутентични превод
- Касније ревизије штампаних издања Вулгате: *Vulgata Clementina* 1593.
- Касније настају и други народни преводи па Вулгата излази из употребе

Рукописи Вулгате

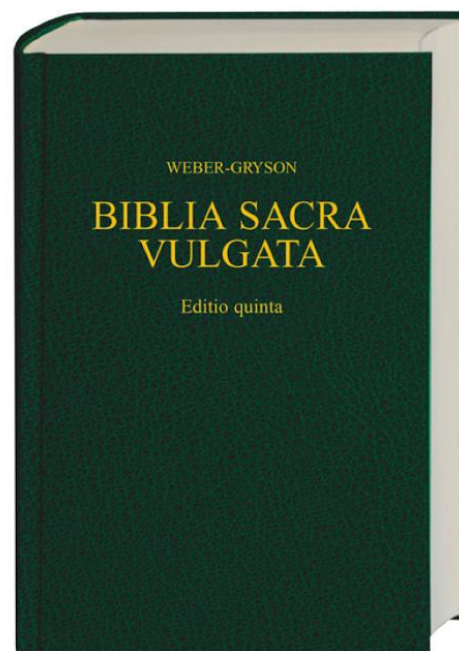
- Сачувано око 8000 рукописа и преко 30000 фрагмената из периода од 6-13. века
- Деле се у три групе: италијанска, шпанска и острвка (ирска и англосаксонска ревизија)
- Најпознатији кодекс из италијанске традиције: Codex Amianitus (A), садржи целу Библију осим Вар (око 700. г)
- Опат га носио папи на дар, умро на брду Амиато у Тоскани (одатле име рукопису)
- Дигитално издање <https://www.wdl.org/en/item/20150/view/1/20/>

Codex Amianitus (A)

КРИТИЧКО ИЗДАЊЕ

- Weber-Gryson: Biblia Sacra Vulgata - појавила се 1969. г. код Württembergische Bibelanstalt.

Бл. Јероним и Вулгата –
велика инспирација у
уметности - Каравађо
(1607), Јероним,
Катедрала св. Јована,
Валета, Малта

